

Miquel López Crespi

Espàrtac (1960), que a Ciutat es va estrenar a la Sala Augusta, marca també una fita dins aquest tipus de cinema "subversiu" ja que, malgrat el format "clàssic" de la pel·lícula (rodada com si fos una superproducció més de "romans") el cert és que Espàrtac (també protagonitzada i amb ajut de Kirk Douglas) va esdevenir una referència obligada en la filmografia que exalta la lluita de l'home per la llibertat personal i col·lectiva. Record que vaig anar a l'estrena de la Sala Augusta a començaments dels anys seixanta acompanyat amb alguns familiars que havien fet la guerra i havien patit (i patíem encara!) els llargs de la postguerra. En acabar la projecció no es podien avenir d'haver pogut veure aquella obra.

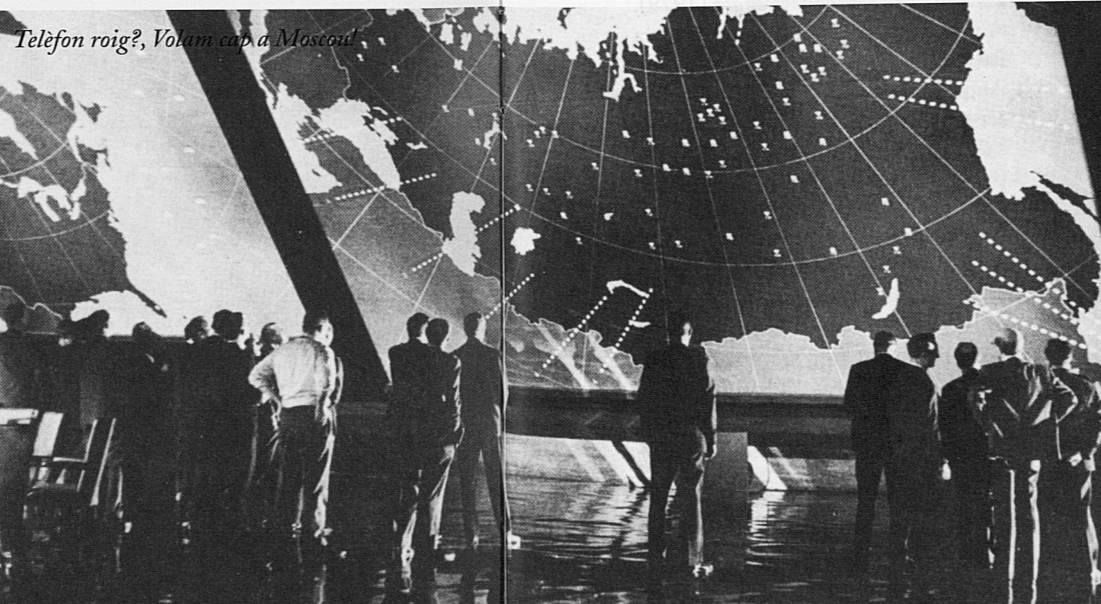
Comentaven que no entenien com la censura franquista l'havia deixada passar sense gaire entrebancs. Mai no he tornat veure un film (ni en el cas de les obres d'Eisenstein!) que deixés tanta marca en la consciència de determinats espectadors. Tant per als vells republicans com per a aquells que iniciàvem en aquell temps la lluita clandestina contra el feixisme, les lectures que ens obria Espàrtac eren infinites i de duració perdurable.

Com deia Romà Gubern en el volum II de la seva Història del cine (Editorial Lumen, Barcelona 1971, pàg. 122): "Kubrick aprofiteja la moda del film espectacular para realitzar *Espàrtac* (*Spartacus*, 1960), en el que demuestra cómo los aparatosos *blockbusters* históricos no están necesariamente reñidos con la dignidad artís-

Espàrtac.

2001: una odissea de l'espai.

Telèfon roig?, Volam cap a Moscou?

tica y pueden ser un vehículo de generosas ideas sociales".

L'efecte catàrtic i subversiu de *Senders de glòria* i d'*Espàrtac* no foren útils tan sols a mitjans dels anys seixanta. Ni molt manco! Actualment —escric aquestes notes en el mes de desembre de 2002—, nombrosos ateneus populars, cineclubs de barri o universitaris de diversos indrets de l'estat programen aquestes dues pel·lícules de Kubrick (amb molts d'altres, evidentment!), ja que són demanades per molts col·lectius de joves antisistema o, simplement, per afeccionats al cinema de la revolució mundial. Em l'època de mundialització capitalista el cinema de Kubrick encara no ha perdut, pel que sembla, la seva capacitat subversiva. Si algú podia pensar que aquests tipus de films eren ja pura arqueologia emocional per a gent integrada en el sistema que anava a veure'ls per tal de recordar, sentimentalment, uns anys de disbaixa revolucionària juvenil, anava errat a les totes.

És evident que la càrrega subversiva del cinema de Stanley Kubrick i, més que res, el desafiament ideològic fet pel seu valedor, l'actor Kirk Douglas, va fer que ambdós artistes fossin mal vistos i marcats a foc pel comissariat que controla Hollywood i la indústria cinematogràfica yanqui. Malgrat que Kirk Douglas pogué mantenir-se i guanyar diners amb films del tipus *Combat de titans* o *El darrer tren a Gun Hill*, el cert és que Kirk Douglas (com també Charles Chaplin, Orson Welles o el guionista Dalton Trumbo) va ser considerat com a "comunista" i mai no va rebre l'Oscar de l'Acadèmia. Alguna vegada, encara no se sap com, va ser nominat a l'Oscar. Recordem aquelles magistrals interpretacions de l'actor a *Ídol de fang* (1949), *Presoners del mal* (1952) o la superba interpretació del pintor Van Gogh en la famosa pel·lícula de Vicente Minnelli (una producció de John Houseman) *El foll del pel roig*.

Hollywood mai no va perdonar a Kirk Douglas el seu paper fonamental en *Senders de glòria* i *Espàrtac*.

Tot plegat era conseqüència, com hem dit una mica més amunt, de la famosa "caça de bruixes" anticomunista organitzada pel senador Joseph

Mac Carthy. Temps de follia contra qualsevol idea progressista en el qual bastava que a una pel·lícula, per exemple *Song of Russia* (1944) de Gregory Ratoff, uns nens soviètics fessin un somriure per a ser declarada "obra roja al servei de Moscou". Richard Nixon, que, anys més endavant, seria president dels EUA, es mostraria com un gran ajudant de Mac Carthy i uns dels perseguidors més implacables dels actors i directors de cinema sospitosos de progressisme. En aquells anys de brutal persecució varen ser considerades "comunistes" pel·lícules com *Tender comrade* (1943) de Dmytryk, *Nome but the lonely heart* (1944) de Clifford Odets o *Humoresque* (1947) de Jean Negulesco.

Només alguns herois es negaren a col·laborar amb la Comissió de Depuració de la indústria cinematogràfica yanqui. Aquests valents (després n'hi hagué alguns més) varen ser Adrian Scott, el productor de *Cruïlla d'odis*, i el seu director Herbert Biberman. També es negaren a la delació, a participar en la "caça de bruixes" els guionistes Alvah Bessie, Lester Cole, Ring Lardner jr., John Howard Lawson, Albert Maltz, Samuel Ornitz i Dalton Trumbo. Tots perderen les feines i foren multats i condemnats a presó. Aquesta obscura època de persecucions marcà l'exili de gent com Charles Chaplin, Orson Welles, Jules Dassin i Joseph Losey. Al contrari de tots aquests que hem anomenat, col·laboraren activament amb la repressió els directors Elia Kazan i Frank Tuttle. També els guionistes Budd Schulberg i Martin Berkeley (aquest darrer va denunciar més de cent seixanta-dues persones).

La persecució també afectà Kirk Douglas. Finalment l'any 1996, després de més de cinquanta anys de feina de primera categoria reconeguda a nivell mundial i quan, després de més de cinquanta anys de dedicació a la professió (i sobretot quan ja sabien, a ran de l'atac d'apoplexia que l'actor havia patit, que moriria aviat) és "dignaren" a concedir-li una estatueta simplement honorífica en recordatori d'aquest mig segle de treballar pel cinema.

Altres pel·lícules de Stanley Kubrick també han tengut —i tenen!—

Kubrick dirigint *La taronja mecànica*.

Telèfon roig?, Volam cap a Moscou!

2001: una odíssea de l'espai.

un efecte perdurable en la consciència de l'espectador. Basta pensar en *Lolita* (1962), una clàssica adaptació de la famosa novel·la de Vladimir Nabokov; *Telèfon roig?, Volam cap a Moscou!* (1963), una farsa sobre la guerra freda i el possible enfrontament nuclear entre els nord-americans i els soviètics. L'any 1968, fent el servei militar a Cartagena, vaig poder anar a l'estrena de *2001: una odíssea de l'espai* que, igualment com moltes de les obres que hem anat comentant, ha esdevingut un clàssic, en aquest cas de la ciència-ficció. La pel·lícula, basada en la novel·la d'Arthur C. Clarke, roman com a exemple del que hauria de ser —i per desgràcia sovint no és— aquest tipus de cinema. A Gènova, l'any 1972, vaig poder veure aquella punyent crítica de la violència quotidiana que porta per títol *La taronja mecànica* (1971), adaptació de la novel·la d'Anthony Burgess del mateix títol. Posteriorment Stanley Kubrick va rodar *Barry Lindon* (1975) i *El resplendor* (1979). Aquesta darrera la vaig poder veure a Londres l'any 1980. La intervenció ianqui contra el poble de Vietnam va ser reflectida en aquella brillant crítica a la intervenció imperialista que porta per títol *La chaqueta metàlica* (1987).

Però parlar de *La taronja mecànica*, *Barry Lindon* o de *2001: un odíssea de l'espai*, requeriria un altre capítol igualment —o més!— extens del que hem escrit fins ara. Per tant ho deixarem per a més endavant. ■